

Σαρλ Μποντλέρ (1821-1867): ο μεγάλος αιρετικός της ποίησης

Δημοσίευση: 03 Ιουν 2018 15:30

[Πρόσωπα](#)

Πρέπει να ήταν στα πρώιμα χρόνια της φοιτητικής μου ζωής όταν διάβασα «Τα Άνθη του Κακού» σε μετάφραση Γιώργη Σημηριώτη. Θυμάμαι ότι με εντυπωσίασαν αλλά χωρίς διάρκεια.

Το ποιητικό κλίμα, η διανοητική ατμόσφαιρα δεν μου ήταν οικεία, και στη μετάφραση δεν μπόρεσα να αναγνωρίσω όσο έπρεπε το ανατρεπτικό ιδίωμα του Μποντλέρ. Λίγο αργότερα περιπλανήθηκα από διαφορετικά μονοπάτια στον γαλλικό 19ο αιώνα και συνάντησα τους άλλους «καταραμένους» ποιητές του (Βερλαίν, Ρεμπώ, Λαφόργκ κ. ά.), ενώ παράλληλα ανίχνευα το Παρίσι της λογοτεχνικής «παρακμής», λίγο πριν το επισκεφτώ στα μέσα της δεκαετίας του '70. Τότε πλησίασα καλύτερα τον Μποντλέρ.

Με τέτοιες υποθέσεις, σημαντικές για τη μοντέρνα ποίηση, και για τον ευρωπαϊκό πολιτισμό εν γένει, δεν τελειώνεις μια κι έξω. Επανερχονται, με άλλους τρόπους και από άλλους δρόμους, στη ζωή σου. Θυμάμαι για παράδειγμα την περίπτωση του Εμμανουήλ Ροΐδη.

Ήμουν βυθισμένος στο έργο του, για λόγους προσωπικής εμμονής και επιστημονικής έρευνας, όταν διαπίστωσα ότι υπήρξε ο πρώτος που ανέφερε τον Μποντλέρ στην Ελλάδα το 1873 (έξι χρόνια μετά τον θάνατο του ποιητή) στο κείμενό του «Αιτναίαι αναμνήσεις». Εκεί μιλά για τον «προώρως αρπαγέντα» από τον θάνατο, «φοβερόν ποιητήν» Βωδελαιρόν και μνημονεύει «την σατανικήν επήρειαν» της τέχνης του, δίνοντας για παράδειγμα ένα μεταφρασμένο κομμάτι από το ποίημα «Rêve parisien» («Παρισινό όνειρο», 1861).

Αν θυμάμαι καλά, το παράδειγμα πρέπει να ήταν αποτέλεσμα συμφυσμού στίχων του ποιήματος με μια παράφρασή τους από τον Θεόφιλο Γιοτιέ. Τα συνήθιζε κάτι τέτοια ο Ροΐδης. Αν τώρα κρίνουμε από τη συχνότητα και τον τρόπο που τον αναφέρει τα επόμενα χρόνια, πρέπει να του άρεσε πολύ. Ξεχωρίζει η προτίμησή του στο ποίημα «Το φοβίμι» (“La charogne”), την πρώτη φορά στον Ασμοδαίο το 1875 και τη δεύτερη φορά στο σιαλάθυρμα «Αθηναϊκοί περίπατοι» το 1896. Σημειώνει στο πρώτο: «Αν ε γνώριζεν ο ποιητής την Ελλάδα, ήθελε προτιμήσει του νεκρού χοίρου ζώντα και υγιαίνοντα αντιπρόσωπον τάξεώς τινος των παρ’ ημίν δημοσιογράφων».

Ο επόμενος ελληνικός σύνδεσμος υπήρξε ο Καβάφης. Συγκεκριμένα το αδημοσίευτο ποίημά του «Αλληλουχία κατά τον Βωδελαιρόν» (1891). Πρόκειται για μια δοκιμή σε άχαρη καθαρεύουσα όπου συνυφαινονται μεταφρασμένοι στίχοι από το ποίημα “Correspondances” του Μποντλέρ με ποιητικά σχόλια του Καβάφη, όπως: «Μη μόνον όσα βλέπετε πιστεύετε./Των ποιητών το βλέμμα είν’ οξύτερον». Βέβαια, όπως έχει δείξει η φιλολογική έρευνα τα τελευταία χρόνια, η σχέση του Καβάφη με τον Μποντλέρ και, γενικότερα, με τον γαλλικό συμβολισμό, είναι βαθύτερη από όσο πίστευαν οι παλαιότεροι.

Η παρουσία του Μποντλέρ στην Ελλάδα πυκνώνει κατά την πρώτη τριακονταετία του 20ού αιώνα. Πολλές οι αναφορές, οι μεταφράσεις και οι μιμήσεις. Συγκροτούν ένα δίκτυο υποδοχής, εντός του οποίου ο Γάλλος ποιητής αποκτά ουσιαστική οντότητα ως καθοδηγητική μορφή στην εξέλιξη της ελληνικής ποίησης. Για το ζήτημα αυτό, αλλά και γενικά για την περίπτωση του δαιμονικού «αυτοτιμωρούμενου», διαθέτουμε σήμερα πλούσιο υλικό: ποιήματα, μελέτες, αφιερώματα περιοδικών, διδακτορικές διατριβές και εκτενή κριτικό σχολιασμό. Ο Μποντλέρ εξακολουθεί να ενδιαφέρει και να γοητεύει ως μοναδικότητα, ανεξάρτητα από την ελληνική του δεξίωση.

Κορυφαίο παράδειγμα συνομιλίας με το μποντλερικό έργο και εξοικείωσης με την ποιητική του αύρα υπήρξε ο Κ. Γ. Καρυωτάκης, ο οποίος αντιπροσωπεύει τη σοβαρότερη έκφανση της μποντλερικής επήρειας στην Ελλάδα. Πέρα από την αδιόρατη ή κρυφή επενέργεια στον πυρήνα της καρυωτακικής ποίησης, έχουμε και τις φανερές απολήξεις: επεξεργασμένες αποδόσεις ή έμμεσες αναφορές. Από τις πιο γνωστές αποδόσεις είναι οι πρώτοι στίχοι του ποιήματος “Spleen”. «Είμαι σαν κάποιο βασιλιά σε μια σκοτεινή χώρα/πλούσιον, αλλά χωρίς ισχύ, νέον, αλλά από τώρα/ γέρο, που τους παιδαγωγούς φεύγει, περιφρονεί,/και την ανία του να διώξει ματαιοπονεί/μ’ όσες μπαλάντες απαγγέλει ο γελωτοποιός του».

Καθώς πληροφορούμαι ότι σύντομα θα κυκλοφορήσουν τα «Άνθη του Κακού» σε νέα μετάφραση του Γιώργου Κεντρωτή, σιέφτομαι ότι μετά από τόσα χρόνια ο Μποντλέρ εξακολουθεί να αντηχεί ακόμη στο πολιτισμικό πεδίο και να απηχεί στον ποιητικό λόγο. Είναι μια αιρετική φωνή από το παρελθόν που συνεχίζει να εμπνέει δίνοντας ένα ξεχωριστό υπόδειγμα για το πώς πρέπει να ταιριάζει η ανανέωση του ποιητικού λόγου με την ανανέωση της ποιητικής θεματικής.

Ο Μποντλέρ έφερε στην ποίηση θέματα που δεν ήταν μόνο αντιπονητικά αλλά και απαγορευμένα: τα πάθη της σεξουαλικότητας, τα πάθη του κορμιού, τα πάθη των εθισμών, τα πάθη της ψυχής, τα πάθη του εγώ, τα πάθη της κοινωνίας. Ποτό, ναρκωτικά, πορνεία, παρακμή, τρέλα, ο Σατανάς, θάνατος, οι σκοτεινές πλευρές της ανθρώπινης κατάστασης, η ζωή στις καινούριες συνθήκες μιας αστικής μητρόπολης όπως το Παρίσι, τα υπαρκτικά αδιέξοδα, ο καπιταλιστικός κυνισμός. Τόλμησε όλα αυτά, μαζί με πολλά άλλα, να τα φέρει μπροστά στο βλέμμα της ποίησης που έως τότε τα αγνοούσε ή, το σημαντικότερο, τα περιφρονούσε.

Ήταν μεγάλη ριψοκινδύνευση, παράτολμο εγχείρημα που, όπως ήταν αναμενόμενο, προκάλεσε σφοδρές αντιδράσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι τον έσυραν στα δικαστήρια για να προστατεύσουν την κοινωνία από την επιβλαβή επιρροή του. Αποπειράθηκε να απαντήσει: «Η Γαλλία διέρχεται μια φάση χυδαιότητας. Το Παρίσι, κέντρο και ακτινοβολία της παγκόσμιας ανοησίας [...] Το βιβλίο μου μπόρεσε να κάνει καλό. Δεν πικραίνομαι γι' αυτό. Μπόρεσε να κάνει κακό. Δεν χαίρομαι γι' αυτό [...] Αυτό το βιβλίο δεν έγινε για τις γυναίκες μου, τις κόρες μου ή τις αδελφές μου [...] Μου αποδίδουν τα εγκλήματα που αφηγούμαι [...] Αν θέλατε, θα είσατε ο ευνοούμενος του τυράννου [...] Είναι πιο δύσκολο να αγαπάτε τον Θεό παρά να πιστεύετε σε αυτόν».

Αξίζει να μαθαίνει κανείς από τους πρωταγωνιστές της υπόθεσης που λέγεται τέχνη. Κυρίως δύο πράγματα που υποδεικνύει ο Μποντλέρ: α) χωρίς την παρέκλιση από το παρελθόν και την κατάκτηση καινούριου λόγου δεν φτάνει κανείς σε απρόσμενα επιτεύγματα, β) στην πραγμάτωση της ποιητικής μοναδικότητας συνδράμουν η στοχαζόμενη παιδεία και η βιωματική προσήλωση στην τέχνη που μπορεί κάποτε να αποβεί μοιραία.

Ο Μποντλέρ έβαλε μόνο ένα στοίχημα: την ποίηση. Στην τέχνη δεν μπορεί ποτέ κανείς να είναι ολίγον έγκυος ούτε να κρατά πολλά καρπούζια στην ίδια μασχάλη. Αυτό ακόμη μας μαθαίνει. Και προειδοποιεί τους νεότερους.

Γράφει ο Δημήτρης Δημηρούλης*

* Ο Δημήτρης Δημηρούλης γεννήθηκε στην Αγιά Λαρίσης και είναι καθηγητής Ιστορίας και Θεωρίας της Λογοτεχνίας στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει γράψει εκτενώς για ζητήματα της ελληνικής λογοτεχνίας και κριτικής. Τελευταίες δημοσιεύσεις: Η Ανάγνωση του Καβάφη (2013), Κ.Π. Καβάφης: Τα Ποιήματα. Δημοσιευμένα και Αδημοσίευτα, Εισαγωγή – Επιμέλεια – Σχόλια (2015), Κ.Γ. Καρυωτάκης: Ποιήματα και Πεζά, Εισαγωγή – Επιμέλεια – Σχόλια (2017).

* Τη σειρά επιμελείται ο Αχιλλέας Ε. Κούμπος